

ВИКЛИКИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Федь М. І.

здобувач вищої освіти

Д ВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ORCID ID: 0009-0006-2534-2367

Дослідження присвячене аналізу педагогічних викликів формування громадянської компетентності здобувачів освіти Нової української школи на уроках історії в умовах тривалого дистанційного навчання, зумовленого російсько-українською війною. Актуальність проблеми визначається необхідністю збереження виховної та соціокультурної функції історичної освіти в цифровому середовищі, яке, попри технологічні переваги, суттєво обмежує можливості колективного емоційного переживання, групової взаємодії та формування емпатії – ключових складників громадянського виховання.

Теоретичний огляд літератури свідчить про поступовий перехід наукового дискурсу від суто технологічних аспектів дистанційного навчання до внутрішньоособистісних і психологічних детермінант (праці О. Пометун, В. Сеника, О. Гнатюк та ін.). Емпіричний аналіз демонструє, що дистанційний формат призводить до соціально-педагогічного збіднення: руйнування відчуття належності до шкільної спільноти, втрати неформального соціального навчання, зростання тривожності, депресивних станів та нової форми підліткової самотності.

Особливо критичним є вплив на уроки історії: кліпове мислення ускладнює глибоке осмислення історичних процесів, а спрощені бінарні наративи, поширені в умовах війни, суперечать принципам критичного аналізу та багатогранності історичного знання. Установлено, що ефективне формування громадянської компетентності можливе лише за умови радикальної трансформації ролі вчителя історії – від транслятора знань до цифрового медіатора, фасилітатора критичного мислення та протидії маніпуляціям.

Ключовим компенсаторним механізмом визнано партнерство «учень – учитель – батьки», яке забезпечує емоційну підтримку та відновлення соціального контексту навчання вдома. Висновки підкреслюють амбівалентність дистанційного формату: технологічне збагачення супроводжується соціально-педагогічним збідненням. Подолання виявлених викликів потребує гібридних моделей навчання, нормативних рішень на рівні МОН України, активного залучення батьків та професійної підготовки вчителів до роботи в цифровому середовищі з акцентом на розвитку критичного мислення, емпатії та відповідальної громадянської позиції.

Ключові слова: дистанційне навчання, громадянська компетентність, уроки історії, Нова українська школа, педагогічні виклики, цифровізація освіти, трикутник партнерства, критичне мислення.

Fed M. I. Challenges of developing civic competence in the context of distance learning in history classes in the New Ukrainian School

The study examines pedagogical challenges in developing civic competence among students of the New Ukrainian School during history lessons under prolonged distance learning induced by the Russian-Ukrainian war. The relevance of the issue stems from the need to preserve the educational and sociocultural functions of history education in a digital environment that, despite technological advantages, significantly restricts collective emotional experience, group interaction, and empathy development – key components of civic education. A theoretical review reveals a shift in scholarly discourse from purely technological aspects of distance learning to intrapersonal and psychological determinants (works by O. Pometun, V. Senyk, O. Hnatiuk, et al.).

Empirical analysis demonstrates socio-pedagogical impoverishment: erosion of belonging to the school community, loss of informal social learning, increased anxiety, depressive states, and a new form of adolescent loneliness. The impact on history lessons is particularly critical: clip-like thinking hinders deep comprehension of historical processes, while simplified binary narratives prevalent during wartime contradict principles of critical analysis and the multifaceted nature of historical knowledge.

Effective civic competence formation requires a radical transformation of the history teacher's role – from knowledge transmitter to digital mediator, facilitator of critical thinking, and counteractor of manipulation. The key compensatory mechanism is the “student – teacher – parents” partnership, which provides emotional support and restores the social context of learning at home. Conclusions highlight the ambivalence of distance learning: technological enrichment is accompanied by socio-pedagogical impoverishment. Overcoming these challenges demands hybrid learning models, regulatory measures by the Ministry of Education and Science of Ukraine, active parental involvement, and enhanced teacher training focused on critical thinking, empathy, and responsible civic stance in the digital environment.

Keywords: distance learning, civic competence, history lessons, New Ukrainian School, pedagogical challenges, digitalisation of education, partnership triangle, critical thinking.

Вступ. У контексті російсько-української війни, стрімкої цифровізації суспільства, реформ української освіти актуальність громадянської компетентності набуває особливої уваги. Уроки історії в умовах дистанційного навчання не можуть обмежуватися лише переданням фактологічних знань про минуле – вони мають водночас розкривати для учнів витоки та сутність сучасних демократичних цінностей. Звісно, широке впровадження дистанційного формату в українську освіту має не лише очевидні переваги, а й суттєві недоліки, які виводять проблему на новий рівень. Дистанційне навчання руйнує просторові орієнтири та фізичну взаємодію, перетворюючи процес на ізольовану «цифрову капсулу» для здобувачів. Це породжує низку викликів, а саме розмивання чіткого просторово-часового ритму шкільного дня, відсутності відчуття належності до шкільної спільноти. Тому не дивно, що із часом дистанційного навчання емоційний зв'язок між здобувачами та вчителем помітно слабне, те саме відбувається в колективі класу, зв'язок з однолітками також слабшає. Саме тому доцільним є дослідження педагогічних викликів формування громадянської компетентності Нової української школи на уроках історії в умовах дистанційного навчання.

У науковому дискурсі останніх років, що поступово відходить від обговорення технологічного забезпечення дистанційного навчання, дослідники дедалі частіше повертаються до питання про внутрішньоособистісні детермінанти цього процесу. Варто для загального орієнтира звернути увагу на низку праць, зокрема О. Пометун, яка наголошує на потребі системної інтеграції мультимедійних технологій та трансформації ролі викладача в цифровому середовищі. Відомий науковець В. Сенік, зі свого боку, пропонує методологіч-

ний інструментарій для дослідження впливу інформаційно-комунікаційних

Емпіричні розвідки О. Гнатюк конкретизують і виводять на поверхню сім основних викликів дистанційного навчання. Звернемо увагу, що серед них авторка виділяє здатність учнів до самоосвіти, рівень їхньої умотивованості, питання технічного забезпечення та сформованості цифрових компетентностей, а також відсутність єдиної уніфікованої електронної платформи для навчання (Всеукраїнська школа онлайн використовується за бажанням).

Психологічний вимір дистанційного навчання виявляє свою особливу, якщо не сказати центральну, роль у працях О. Зінченко, який визначив стимулювання мотиваційного складника та формування рефлексії здобувачів освіти як ключові психологічні умови ефективного дистанційного навчання. Відомий зарубіжний педагог М. Смультсон та його колеги розвивають цю лінію, запропонували комплексну психолого-педагогічну специфіку дистанційного навчання, у якій наголошується на створенні психологічної бази, тобто на умовах, які допомагають учасникам навчального процесу бути не пасивними реципієнтами інформації, а активними суб'єктами власного освітнього вибору. У вимірі методики та предметної специфіки, зокрема в історичній освіті, М. Башлі звертає нашу увагу на практичні засоби – мультимедійні презентації, інтерактивні карти, флешфільми, Zoom, Google Meet, Moodle, Google Classroom, Kahoot – і робить це не як перелік цифрових інструментів, а як заклик переосмислити методичну архітектуру підготовки майбутніх учителів історії. Кожен із згаданих інструментів тут постає не просто як технічний засіб, а як можливість реконструювати навчальний наратив. У цьому ж пласті О. Пасічник та В. Ковальчук виявляють специфічні проблеми організації дистанційного

навчання історії в школі, пов'язані з необхідністю адаптації методичних підходів до віртуального середовища. Нагадаємо, що такий перехід від традиційних методик у цифрове поле вимагає не лише технічних рішень, а й радикального перегляду педагогічних стратегій.

Не менш важливим є аспект формування громадянської компетентності через уроки історії, який досліджували Т. Мацейків та С. Моцак: перша, зосередившись на потенціалі курсу історії України у формуванні громадянської компетентності старшокласників, а другий – ретроспективно розглянувши питання формування громадянської компетентності у старшій школі, доводять, що дистанційна форма навчання не позбавляє предмета соціокультурної та виховної функції. Отже, корпус досліджень, що поволі відходить від виключно технічного дискурсу, демонструє очевидний, хоч і не завжди радісний для інструменталістів висновок: питання якості дистанційної освіти сьогодні переміщується в площину внутрішньоособистісного та психологічного виміру, і це зміщення визначає актуальні орієнтири подальшої наукової дискусії в контексті НУШ.

Методи та методики дослідження. Формування громадянської компетентності на уроках історії в умовах дистанційного навчання доцільно розглядати як інноваційну форму її реалізації. Такий підхід створює нові перспективи для педагогічного процесу. З одного боку, цей формат надає доступ до інтерактивних інструментів, які важко інтегрувати в традиційні очні заняття від онлайн-симуляцій історичних подій до віртуальних екскурсій, інтерактивних мап та освітніх квес-тів. Указані інструменти не лише стимулюють інтерес учнів, а й формують глибше уявлення про державу, її інститути та історичний контекст сучасних викликів.

З іншого боку, дистанційне навчання сприяє підготовці підлітків до реалій українського інформаційного суспільства, у якому більшість державних послуг реалізується через мобільні застосунки на кшталт «Дія» та електронні сервіси державних установ. Так, інтеграція цифрових технологій не тільки збагачує зміст уроків історії, а й розвиває практичні навички відповідальної участі в сучас-

ному суспільстві, роблячи процес формування громадянської компетентності орієнтованим на всебічний розвиток особистості.

Водночас дистанційний формат породжує чимало підводних каменів. Технічний доступ до освітнього контенту для всіх залишається проблемою. У 2025 році частина здобувачів освіти все ще не має вдома технічних засобів для навчання. Волонтерські програми та благодійні фонди намагаються забезпечити школярів технікою, однак охопити всі школи вони не можуть. Як наслідок, дистанційне навчання «поглиблює освітню нерівність», деякі діти просто «випадають» з навчального процесу через нестачу технічних ресурсів. Поглиблює зазначене те, що буденна реальність дистанційної роботи створює також організаційні проблеми. Удома учням часто бракує тиші. Вони працюють без допомоги вчителів чи батьків, що негативно впливає на якість засвоєння навчального матеріалу. Якщо досі навчання відбувалося у відокремленому освітньому просторі, то при онлайн-навчанні межі «робочого» й «особистого» життя стираються.

Крім того, відсутність живої групової взаємодії призводить до втрати ефекту «ми», здобувачі опиняються в особистому «капсулоподібному» середовищі без відчуття партнерства, співпереживання й підтримки класу. Так, втрачається неформальне навчання, учні перестають підсвідомо переймати соціальні моделі поведінки [5, с. 7]. У шкільному середовищі діти мимоволі набувають важливих умінь формулювати думки, вести діалог з учителем та однокласниками, ухвалювати спільні рішення. Дистанційне навчання ці навички розвиває значно слабше. Подібне змінює спосіб життя здобувачів, поступово зростає час, проведений за гаджетами, саме тому синхронні заняття обмежені 30 хвилинами [8].

Як встановлено дослідженнями, перехід на дистанційне навчання є «стартом для розвитку неврозів, депресій, вегетативних розладів». Цифровізація супроводжується «зривом емоційних контактів» і «розривом емоційних зв'язків» між учителями та учнями. Тому не дивно, що з'являється новий вид самотності підлітків. Якщо раніше авторитет учителя в класі був для багатьох учнів головним джерелом знань і цінностей, то в умовах

Zoom-конференцій та Google Meet він «розмивається», ускладнюючи роль «учителя-провідника» [4, с. 55]. Учні часто відчують розмити мотивацію. Вони пасивно вмикають відеозв'язок, а не обирають активнішу форму участі. Також спостерігаються труднощі з емоційним інтелектом. Деякі учні втрачають навички емпатії, оскільки годинами проводять час у стрічках соцмереж з мінімальною емоційною взаємодією.

Ілюстративним прикладом системних наслідків тривалого дистанційного навчання слугує допис на порталі Нової української школи від 12 грудня 2024 року. У ньому наголошується, що станом на вказану дату Україна вже майже чотири роки з початку пандемії COVID-19 перебувала в режимі дистанційного навчання. Автори матеріалу підкреслюють, що ця тривала практика призвела до суттєвих прогалин у розвитку ключових компетентностей. Багато учнів не опанували навичок самостійної роботи, критичного мислення та ініціативності, сприймаючи освітній контент переважно як об'єкт пасивного споживання [3]. Цей феномен проявляється в характерному «споживачьому» ставленні до знань, коли учні звикають шукати готові відповіді в інтернеті чи за допомогою штучного інтелекту, уникаючи глибокого осмислення та аналізу матеріалу.

У контексті уроків історії така тенденція особливо загрожує формуванню громадянської компетентності, оскільки абстрактні демократичні цінності вимагають не лише фактичного засвоєння, а й активного рефлексування та етичного обговорення. Унаслідок цього в умовах дистанційного формату роль учителя набуває нового виміру. Окрім традиційної трансляції знань, педагог змушений активно втручатися в мотиваційну та соціально-психологічну сфери учнів, розробляючи стратегії, які стимулюють критичне мислення й відновлюють елементи соціальної взаємодії. Лише такий комплексний підхід дасть змогу перетворити виклики цифрового навчання на можливості для ефективного розвитку свідомого громадянства.

Цифрова культура формує в здобувачів особливий тип мислення – кліповий. Створюються своєрідні «інформаційні бульбашки», коли соцмережі штучно добирають контент під уподобання користувача. Аналітика пока-

зує, що алгоритми TikTok та Instagram не лише адаптуються під смак користувача, а й формують його, наповнюючи стрічку схожими відео. Здобувачі звикають до швидкого споживання контенту без глибокого аналізу. Такий формат відповідає сучасному стилю життя – короткі відео, яскраві картинки. Але для школи це перетворюється на серйозний виклик. Якщо учень звик шукати відповіді в розважальних відео і вважає їх «цікавішими за нудний конспект», його не так просто перемкнути на історичний текст.

У звіті InfoLight зазначається, що покоління TikTok (умовна назва) часто не перевіряє джерел інформації і більше довіряє емоційним, але нерідко неправдивим відео [1]. Це робить молодь особливо вразливою до маніпуляцій. На цьому тлі починають зловживати й деякі педагоги. Вони перетворюють модельну програму з історії на «емоційні гойдалки», акцентуючи лише на почуттях, а не на критичному осмисленні подій. Так можна зацікавити учнів, але чи відповідає це духу навчальної програми? Очевидно, що ні. Сучасний інформаційний шум – соцмережі, новинні стрічки, меми – «поглинає» авторитет учителя й підриває звичну ієрархію знань. У такій ситуації вчителю історії доводиться конкурувати за увагу з Instagram, YouTube та Telegram-каналами, які часом швидше формують світогляд дітей, ніж урок. Тому він має бути не лише джерелом знань, а й емоційною опорою для учня – справжнім гідом у цифровому хаосі.

Чи можна бути гідом, коли в класичному розумінні часу та простору всі перебувають в одному часі, але в різних просторах? Це риторичне питання. Саме тому в умовах дистанційного навчання особливого значення набуває злагоджена співпраця «здобувач – учитель – батьки». Залучення батьків стає необхідним, адже саме вони створюють технічне й емоційне середовище для дитини вдома. Освітні експерти рекомендують практикувати «трикутник партнерства», де батьки є не помічниками у засвоєнні матеріалу, а творцями належних умов навчання та мотиваторами для дитини. Як зазначає О. Барановська, у період карантину «співпраця вчителя, учня і батьків набуває нового звучання» [2, с. 2–3]. Відновлення сенсу навчання й осо-

бистісного зростання учня неможливе без такого партнерства. Коли «трикутник» працює злагоджено, школа стає не лише місцем здобуття знань, а й емоційною опорою сім'ї та точкою самовизначення дитини.

Результати. Найочевиднішою проблемою формування громадянської компетентності на уроках історії є те, що Концепція Нової української школи наголошує, що громадянські компетентності повинні формуватися на засадах демократії, справедливості, рівності та солідарності. Це означає, що навчання історії має поєднувати фактичні знання із ціннісними орієнтирами та соціальною взаємодією. Особливої актуальності це набуває під час російсько-української війни – саме під її впливом педагоги спрощують минуле до дихотомії «герої – вороги» або ж «чорне – біле» [6, с. 79]. Такі біполярні наративи підмінюють складність історичного процесу та створюють небезпеку формування викривленого світогляду. Тому завдання педагога – не спрощувати складних тем (Північно-Східні землі Русі, Московське князівство, Новгородська республіка тощо), а подавати їх через критичне осмислення, аналіз джерел та дискусію. У цьому контексті роль учителя виходить за межі традиційної – він стає не лише носієм знань, а й провідником у цифровому хаосі, допомагаючи здобувачам розпізнавати фейки, долати інформаційні маніпуляції та формувати зрілу громадянську позицію. Важливою умовою цього процесу є співпраця з батьками, які мають забезпечувати як технічну, так й емоційну підтримку вдома. Саме «трикутник партнерства» – учень, учитель, батьки – здатен мінімізувати ризики цифрової доби та відновити сенс навчання як простору формування компетентної, відповідальної і стійкої особистості.

Висновки. Формування громадянської компетентності в умовах дистанційного навчання має низку педагогічних викликів, які потрібно подолати як нормативно (на рівні МОН), так і на рівні адміністрації (як міст, так і школи), а вчителі-предметники зіткнуться з реалізацією цілі. Дистанційне навчання провокує технологічне збагачення (можливість використовувати

цифровий інструментарій), але супроводжується соціально-педагогічним збіднінням. Формування свідомого громадянина вимагає колективних переживань, дискусій та емоційного резонансу, що принципово неможливо відтворити у віртуальному просторі. Цифровізація призводить до появи окремих суб'єктів навчання, позбавлених соціального контексту, необхідного для розуміння громадянських цінностей. Підлітки втрачають здатність до емпатії та альтруїзму, формуючи егоцентричну картину світу. Кліповий тип мислення, що формується в цифровому середовищі, принципово несумісний з глибоким історичним аналізом. Здобувачі освіти втрачають здатність до тривалої концентрації уваги, критичного осмислення складних історичних процесів.

Учитель історії перетворюється на «цифрового медіатора» між хаотичною інформацією та учнівською свідомістю. Його функція зміщується від трансляції знань до протидії інформаційним маніпуляціям та розвитку критичного мислення. Водночас педагог втрачає свій традиційний авторитет, конкуруючи з алгоритмами соціальних мереж за увагу здобувачів. Це вимагає радикальної реконцептуалізації педагогічних підходів. Російсько-українська війна посилює потребу у швидкому формуванні патріотичної свідомості, що часто призводить до спрощення складних історичних процесів. Педагоги схильні до чорно-білих наративів, що суперечить принципам критичного мислення. Ефективне формування громадянської компетентності потребує гібридного підходу, що поєднує цифрові інструменти з обов'язковими компонентами взаємодії.

Трикутник партнерства «учень – учитель – батьки» набуває критичного значення для компенсації дефіцитів дистанційного формату. Батьки повинні активно залучатися до формування громадянських цінностей у домашньому середовищі. Майбутнє громадянської освіти залежить від здатності освітньої системи інтегрувати цифрові переваги з традиційними педагогічними цінностями, зберігаючи соціальний контекст навчання як основу демократичного громадянства.

Список використаних джерел

1. TikTok як зброя, що зламала великі соціальні платформи та атакує демократичні інституції. *Infolight.ua*. 25.01.2025. URL: <https://infolight.in.ua/2025/01/25/tiktok-yak-zbroya-shho-zlamala-velyki-sotsialni-platforny-ta-atakuye-demokratychni-instytutsiyi/> (date of access: 25.11.2025).
2. Барановська О. «Трикутник партнерства». Ролі: учень – учитель – батьки. Дидактичний супровід дистанційної самоосвіти вчителів. *Вебсайт відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України (Форум «Самоосвіта вчителів»)*, 2020. 08 квіт. 5 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720020/1/BOV_2020-04f.pdf (date of access: 25.11.2025).
3. Втрата соціалізації, комунікативних навичок і самостійності: як тривале дистанційне навчання вплинуло на школярів. *Нова українська школа*. 12.12.2024. URL: <https://nus.org.ua/2024/12/12/vtrata-sotsializatsiyi-komunikatyvnyh-navychok-i-samostijnosti-yak-tryvale-dystantsijne-navchannya-vplynulo-na-shkolyariv/> (date of access: 25.11.2025).
4. Дистанційне навчання та його вплив на емоційний та психологічний стан здобувачів освіти. Соціально-економічні проблеми і тенденції розвитку сучасного суспільства, Київ : КНУТД, 2021. С. 50–60. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/19958> (date of access: 25.11.2025).
5. Гнатюк О. В. Дистанційне навчання: проблеми, пошуки, виклики. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728350/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (date of access: 25.11.2025).
6. Пасічник О., Ковальчук В. Проблеми організації дистанційного навчання історії у школі. Формування ціннісних орієнтацій особистості в контексті культурно-історичних традицій вітчизняної освіти: збірник матеріалів міжвузівської науково-теоретичної конференції (м. Бар, 22–23 травня 2024 року) / за заг. редакцією М. О. Мороз, Н. К. Мар'євич. Бар : редакційно-видавничий центр КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського». 2024. 142 с. С. 78–80.
7. Унормовано тривалість навчальних занять онлайн протягом дня у синхронному режимі. *Державна служба якості освіти України*. 22.09.2022. URL: <https://sqe.gov.ua/trivalist-online-urokiv/> (date of access: 25.11.2025).

References

1. TikTok yak zbroia, shcho zlamala velyki sotsialni platforny ta atakuie demokratychni instytutsii. (2025, January 25). [TikTok as a weapon that has broken major social platforms and is attacking democratic institutions]. *Infolight.ua*. <https://infolight.in.ua/2025/01/25/tiktok-yak-zbroya-shho-zlamala-velyki-sotsialni-platforny-ta-atakuye-demokratychni-instytutsiyi/> [in Ukrainian].
2. Baranovska, O. (2020). Trykutnyk partnerstva. Roli: Uchen – uchytel – batky [Partnership Triangle. Roles: Student – teacher – parents. Dydaktychnyi suprovod dystantsiinoi samoosvity vchyteliv]. Retrieved from: <http://didactics.ucoz.ua/forum/2-9-1> [in Ukrainian].
3. Vtrata sotsializatsii, komunikatyvnykh navychok i samostiinosti: yak tryvale dystantsiine navchannya vplynulo na shkolyariv. (2024, December 12). [Nova ukrainska shkola]. Retrieved from: <https://nus.org.ua/2024/12/12/vtrata-sotsializatsiyi-komunikatyvnyh-navychok-i-samostijnosti-yak-tryvale-dystantsijne-navchannya-vplynulo-na-shkolyariv/> [in Ukrainian].
4. Dystantsiine navchannya ta yoho vplyv na emotsiinyi ta psykholohichni stan zdobuvachiv osvity. Sotsialno-ekonomichni problemy i tendentsii rozvytku suchasnoho suspilstva. (2021, September 9). [Kyiv: KNUTD]. Retrieved from: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/19958> [in Ukrainian].
5. Hnatiuk, O. V. (2021, September 30). Dystantsiine navchannya: problemy, poshuky, vyklyky. [Digital Library NAES of Ukraine]. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728350/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> [in Ukrainian].
6. Pasichnyk, O., & Kovalchuk, V. (2024). Problemy orhanizatsii dystantsiinoho navchannya istorii u shkoli. Formuvannya tsinnisnykh oriientatsii osobystosti v konteksti kulturno-istorychnykh tradytsii vitchyznianoї osvity. Zbirnyk Materialiv Mizhvuzivskoi Naukovo-Teoretychnoi Konferentsii, 78–80. [in Ukrainian].
7. Unormovano tryvalist navchalnykh zaniat onlain protiahom dnia u synkhronnomu rezhymi. (2022, September 22). [Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy]. Retrieved from: <https://sqe.gov.ua/trivalist-online-urokiv/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.11.2025

Стаття прийнята 05.12.2025

Статтю опубліковано 23.12.2025